Vismarkt

hof

stadswandeling

Sporen van de ***eerste feministische golf*** in Groningen

IN DE VOET-STAPPEN VAN

Cato Pekelharing-Doijer

pepersstraa

Sanne & Iris Producties

Vaandel
van de afdeling Groningen van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, *Groninger Museum.*

Foto: John Stoel

IN DE VOETSTAPPEN VAN CATO

Cato & de Groninger feministes van het eerste uur

De vrouwenkwestie
De eerste feministische golf zwiepte grofweg tussen 1870 en 1920 door Nederland. Deze vrouwenbeweging richtte zich voornamelijk op het verwerven van vrouwenkiesrecht, het volgen van onderwijs en het verkrijgen van betaald werk. In die periode verenigden vrouwen zich in allerlei vrouwenorganisaties. Ook in Groningen ontstonden tal van organisaties waarin vrouwen zich bezighielden met de 'vrouwenkwestie'. De Vereeniging de Vrouwenbond, de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht en de Kweekschool voor onderwijzeressen waren destijds de bekendste organisaties en locaties in Groningen waar feministische vrouwen en meisjes elkaar ontmoetten.

Cato Pekelharing-Doijer
Groninger vrouwen hebben in die eerste feministische golf landelijk een belangrijke rol gespeeld. Ondanks hun onvermoeibare strijd voor vrouwenemancipatie zijn veel van die Groninger vrouwen in de vergetelheid geraakt. Eén van hen was Cato Pekelharing-Doijer (1858-1913), een vergeten voorvechtster van vrouwenrechten. In deze wandeling staat zij symbool voor de tientallen actieve vrouwen uit het Groninger 'vrouwennetwerk'. Cato en haar mede-feministes zijn in 2019, tijdens de viering van het 100-jarig bestaan van het vrouwenkiesrecht, opgenomen in de Groninger Vrouwengalerij van De Verhalen van Groningen.

Wandeling
Deze stadswandeling volgt Cato's voetstappen door Groningen. De route voert langs allerlei plekken die iets vertellen over de eerste feministische golf in Groningen. Plekken waar Groninger feministes elkaar ontmoetten en ideeën uitwisselden, of plekken die zij zelf gecreëerd hebben. Veel plezier!

Fotograaf onbekend,
collectie R. Hengeveld

Groningen

IN DE VOETSTAPPEN VAN CATO

Nieuwe kerk
Ossenmarkt
De Drinsentuin
Stadsschouwburg
Academiegebouw
Rijksuniversiteit
Grote markt
Martini kerk
Vismarkt
Der Aa-Kerk
Peper gasthuis
Poelestraat
Kraanstraat
Kruitlaan
Oude Boteringestraat
Oude Ebingestraat
Oude Kijk in 't Jatstraat
Oude Boteringestraat
Oude Ebingestraat
Oude Boteringestraat
Oude Ebingestraat
Oude Boteringestraat
Oude Ebingest

Portret van Cato Pekelharing-Doijer
Fotograaf Onbekend, Wikimedia Commons.

Stadhuis (Grote Markt 1)

Grote Markt

IN DE VOETSTAPPEN VAN CATO

Maak kennis met Cato

Catherina Geertruida (Cato) Doijer werd op 22 november 1858 geboren in Batavia in Nederlands-Indië, waar haar vader officier was. Toen Cato elf was, keerde de familie terug naar Nederland en vestigde zich in Leiden. In 1881 stapte Cato in het huwelijksbotje met Adrianus Pekelharing. Het kersverse echtpaar verhuisde vervolgens naar de stad Groningen, waar Adrianus aan de slag ging als gemeentesecretaris. Ze kregen twee zonen.

In Groningen raakte Cato Pekelharing-Doijer betrokken bij verschillende vrouwenorganisaties en ging onderdeel uitmaken van een netwerk van Groninger vrouwen dat zich bezighield met vrouwemancipatie. In tegenstelling tot veel andere vrouwen had dit geen negatieve invloed op haar privéleven; ook haar man Adrianus werd lid van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht (VVVK).

2

Vereeniging de Vrouwenbond

Openbaar Vrouwentoilet (Grote Markt)

De 'Vereeniging de Vrouwenbond', opgericht in 1894, heeft een grote rol gespeeld in de Groningse vrouwenemancipatie. De Vrouwenbond wilde vrouwen van betere bewapening voorzien in de strijd om het bestaan. Dat betekent dat de Vrouwenbond bredere doelstellingen had dan bijvoorbeeld de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht (VVVK). De Vrouwenbond richtte zich op vrouwenemancipatie in de gehele maatschappij.

De Groninger Vrouwenbond was één van de eerste Nederlandse vrouwenorganisaties die de positie van de vrouw ten opzichte van de man aan de kaak stelde, én deze positie actief wilde verbeteren. Bij de oprichting telde de bond 56 leden en ook Cato Pekelharing-Doijer was vanaf het eerste uur betrokken. In september 1895 trad ze aan als presidente van de bond. De Vrouwenbond organiseerde verschillende activiteiten, zoals lezingen en concerten. Daarnaast boekte de bond belangrijke successen gedurende haar bestaan: zo werkten de leden van de Vrouwenbond mee aan de oprichting van de Industrieschool voor meisjes en kwam er in 1913 op verzoek van de Vrouwenbond een vrouwentoilet op de Grote Markt te Groningen, dat er nu nog steeds staat.

Het vrouwentoilet

op de Grote Markt, 1955.
Vervaardiger Gemeentepolitie,

Foto: Groninger Archieven

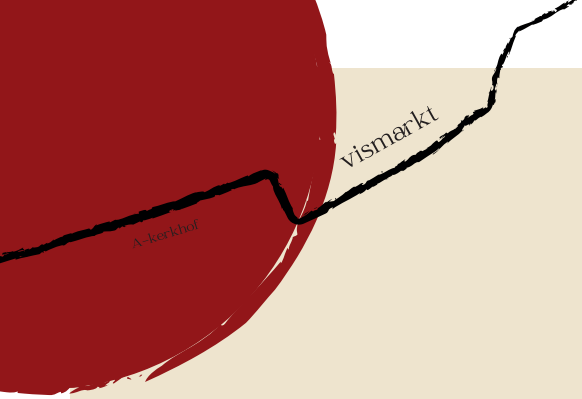

Voormalig bibliotheek

De Openbare Leeszaal en Boekerij in 1914.

Foto: P.B. Kramer, Groninger Archieven

IN DE VOETSTAPPEN VAN CATO

Vrouwen questie

De Vrouwenbond wilde haar leden 'bekend maken met de vrouwenquestie' en richtte daartoe een eigen bibliotheek op, bestaande uit boeken over die vrouwenkwestie.

De bibliotheek van de Vrouwenbond vond onderdak in de Openbare Leeszaal en Boekerij, destijds gevestigd aan de Vismarkt. De boeken waren eerst in leeskringen verspreid en kwamen vervolgens in de bibliotheek terecht. In sommige oude boeken van de huidige Openbare Bibliotheek is de stempel van de Vrouwenbond nog steeds zichtbaar.

Voormalige bibliotheek van de Vrouwenbond (Vismarkt 16)

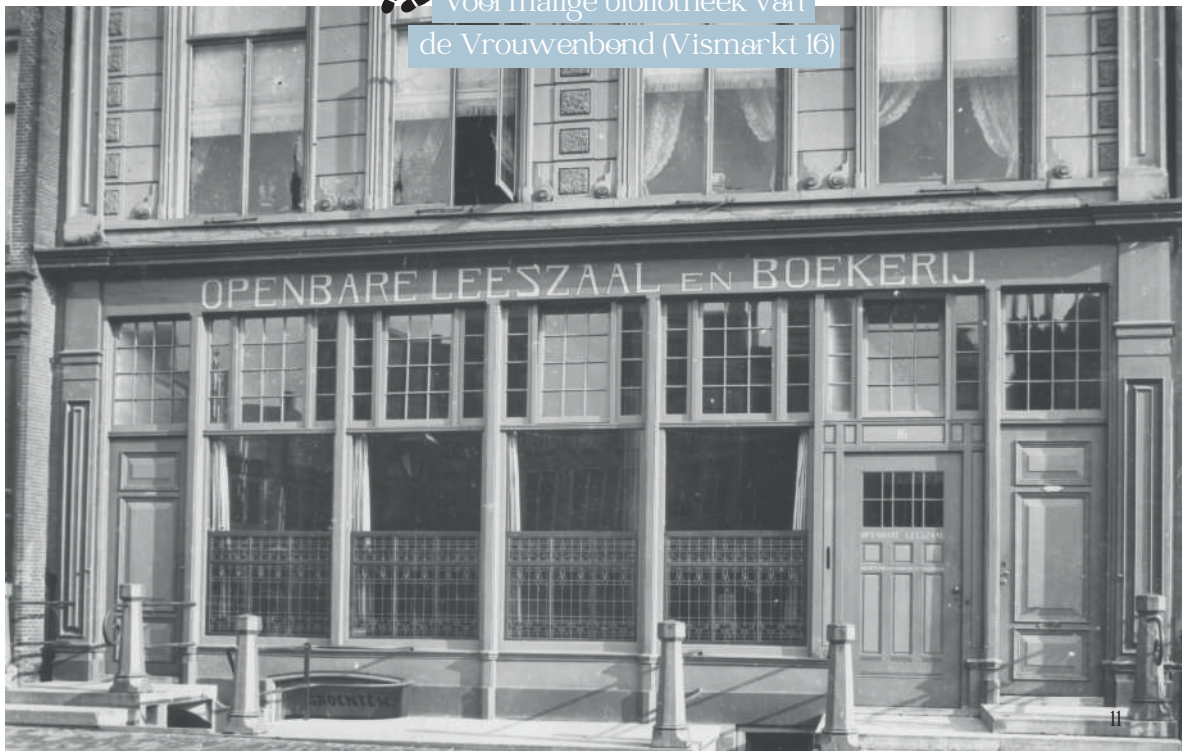

Groninger vrouwen 4

Cato Pekelharing-Doijer maakte deel uit van een netwerk van Groninger vrouwen die betrokken waren bij allerlei lokale én nationale vrouwenorganisaties.

In de eerste feministische golf was een belangrijke rol weggelegd voor deze Groninger vrouwen, waarvan Aletta Jacobs uit Sappemeer ongetwijfeld de bekendste was. Na haar studie in Groningen verhuisde Aletta naar Amsterdam en opende daar als eerste Nederlandse vrouw een huisartsenpraktijk. Aletta was eveneens presidente van de landelijke Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht ten tijde van de invoering van het vrouwenkiesrecht in 1919. Cato heeft dit zelf helaas niet meer meegemaakt; zij was zes jaar eerder gestorven.

Groningen was van oudsher een redelijk progressieve provincie. Zo openden in Groningen al vroeg allerlei hogereburgerscholen voor meisjes. Van de 103 meisjes die in 1880 les volgden aan een hbs in Nederland, gingen er twaalf naar school in het Noord-Groningse dorpje Warffum. En dan is er nog de Rijksuniversiteit Groningen – de universiteit met de eerste vrouwelijke studente (Aletta Jacobs), de eerste vrouwelijke lector (Marie Loke) en de tweede vrouwelijke hoogleraar (Jantina Tammes) van Nederland.

Buste van Aletta Jacobs (Oude Kijk in 't Jatstraat 26)

Stembus

Groninger vrouwen bij de stembus, 1935

Fotograaf Onbekend

Foto: Groninger Archieven

IN DE VOETSTAPPEN VAN CATO

5

Commissie van toezicht

Veel van de Groninger feministes waren leraressen en hadden een connectie met de Kweekschool voor Onderwijzeressen, die van 1876 tot 1915 aan het Martinikerkhof gevestigd was.

Hoewel de kweekschool aanvankelijk vooral meisjes uit de hoogste sociale kringen aantrok, zoals dochters van predikanten en artsen, volgden na 1900 ook dochters van bijvoorbeeld onderwijzers en winkeliers lessen op de Kweekschool. Onderwijs en opvoeding waren belangrijke pijlers in het Groninger vrouwennetwerk. Cato Pekelharing-Doijer had zelf een opleiding aan Kweekschool voor Onderwijzeressen in Den Haag gevolgd. In 1900 trad ze toe tot de Commissie van Toezicht van de Groninger kweekschool. Daarmee was Cato de eerste vrouw die deelnam aan een commissie van toezicht in het lagere en middelbare onderwijs.

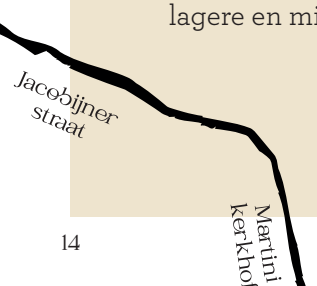

Martini-kerkhof 13

Voormalige Kweekschool voor Onderwijzeressen

De Groninger kweekschool

voor meisjes in 1900.

Foto: Uitgever W.C. Honingh, Groninger Archieven.

IN DE VOETSTAPPEN VAN CATO

onderwijs ter emancipatie

Voormalige Industrieschool voor meisjes

De Vrouwenbond boekte belangrijke successen, zoals de oprichting van de Industrieschool voor meisjes. Na enkele afgekeurde verzoeken ging de gemeenteraad op 30 maart 1901 toch akkoord. Op 4 september 1904 werd de school geopend.

De school was voornamelijk bedoeld om meisjes te leren handwerken en naaien. Veel van de meisjes vinden na hun opleiding werk in de Groninger confectie-industrie. Cato Pekelharing-Doijer nam plaats in het bestuur van deze school. Zij vond dat vrouwen het welzijn van de samenleving konden bevorderen en dat onderwijs daarbij noodzakelijk was. Om diezelfde reden nam Cato ook als eerste vrouw deel aan de Commissie van Toezicht op de Kweekschool voor Onderwijzeressen. Na haar dood in 1913 werd het C.G. Pekelharing-Doijerfonds opgericht. Dit fonds was bedoeld om meisjes van een vakopleiding te voorzien aan de Industrieschool. De Industrieschool bestaat inmiddels niet meer, maar in het pand is nog immer een onderwijsinstelling gevestigd:
het Praedinius gymnasium.

De Industrie school
voor meisjes in 1906.

Foto: P.B. Kramer, Groninger Archieven

Feministisch Netwerk

Veel activiteiten omtrent de vrouwenkwestie vonden plaats in het Concerthuis. Zo gaf Cato Pekelharing-Doijer er op 11 oktober 1898 een drukbezochte lezing over moederschap. In deze lezing betoogde Cato dat de vrouw vanuit de rol als moeder onmisbaar is voor de samenleving en zij daarom meer rechten zou moeten krijgen. Niet alleen de Vrouwenbond gebruikte het Concerthuis voor bijeenkomsten, maar ook de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht (VVVK). Hoewel de Vereeniging de Vrouwenbond en de VVVK twee verschillende organisaties waren, werkten ze vaak wel samen – bijvoorbeeld in het organiseren van lezingen. Veel van de leden van de Vrouwenbond waren óók lid van de VVVK, zoals Cato en haar man Adrianus Pekelharing.

Het Gronings feministisch netwerk werd vooral gevormd door de Vereeniging de Vrouwenbond (2), de Vereniging voor Vrouwenkiesrecht (6) en de Kweekschool voor onderwijzeressen (7). Cato was betrokken bij al deze organisaties. Daarnaast nam ze zitting in de 'commissie voor volksconcerten' van de Vrouwenbond. De commissie organiseerde goedkope volksconcerten in Groningen, "omdat goede muziek meewerkt tot opvoeding en opwekking in het dikwerf vreugdeloos bestaan van menige arme". Ook werd ze voorzitster van het plaatselijk comité van de Nationale vereniging voor vrouwenarbeid (8). Bovendien was ze lid van de Algemeene Vrouwenvereeniging Tesselschade, de oudste vrouwenvereniging van Nederland, die vrouwen bijstaat in hun poging een eigen bestaan op te bouwen. Tot slot was Cato lid van Vereeniging voor Verbetering van Vrouwenkleding, een vereniging die pleitte voor kleding waarin vrouwen zich beter konden bewegen.

Het Concerthuis
in 1925.

Foto: P.B. Kramer, Groninger Archieven.

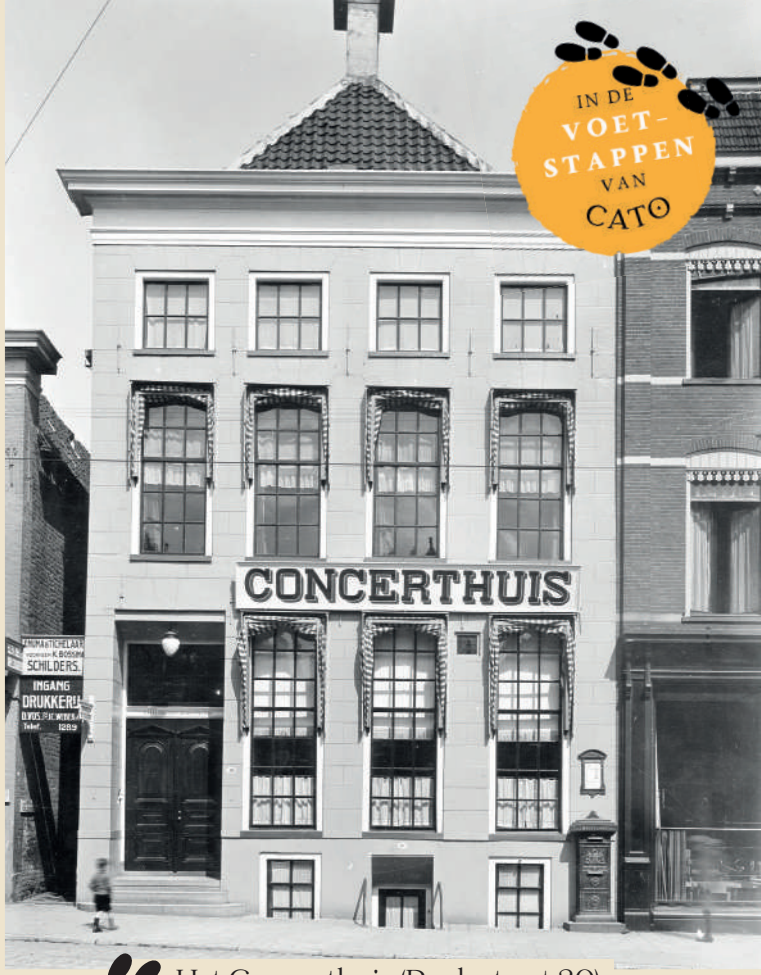

Het Concerthuis (Poelestraat 30)

Affiche
voor de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid.

Foto: Collectie IIAV, Atria

Feestelijk versierde
Carolieweg voor de inhuldiging van koningin Wilhelmina in 1898. De foto is ingekleurd met verf.

Fotograaf onbekend,
Groninger Archieven

IN DE VOETSTAPPEN VAN CATO

8 Nationale bekendheid

In 1898 werd koningin Wilhelmina ingehuldigd. Overal in Nederland werd dit groots gevierd. In Groningen werden de straten feestelijk versierd, zoals te zien is op deze met verf ingekleurde foto van de Carolieweg. Ter ere van deze inhuldiging werd de 'Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid' georganiseerd. De tentoonstelling presenteerde het werk dat vrouwen verrichtten. Het evenement vond plaats op 9 juli 1898 te Den Haag en wordt gezien als één van de hoogtepunten van de eerste feministische golf. Niet eerder werkten zoveel vrouwenorganisaties samen. Hoewel de tentoonstelling plaatsvond in Den Haag, kwam het initiatief uit Groningen. Cato Pekelharing-Doijer vatte samen met Groninger mede-feministes Dientje Dull en Cateau Worp-Roland Holst in 1896 het plan op om deze landelijke tentoonstelling te organiseren. Een jaar later werd Cato presidente van de organisatie.

Vanuit haar presidentschap zorgde Cato ervoor dat ook Oost- en West-Indië op de tentoonstelling gepresenteerd werden. Ze voelde zich erg verwant aan de Nederlandse koloniën, daar ze in Batavia was geboren. Na de tentoonstelling nam Cato deel aan de Nationale Vrouwenraad. Deze raad kwam voort uit de tentoonstelling en was een nationaal, en later internationaal, netwerk van vrouwenorganisaties. Deze samenwerking was een langgekoesterde ambitie van Cato.

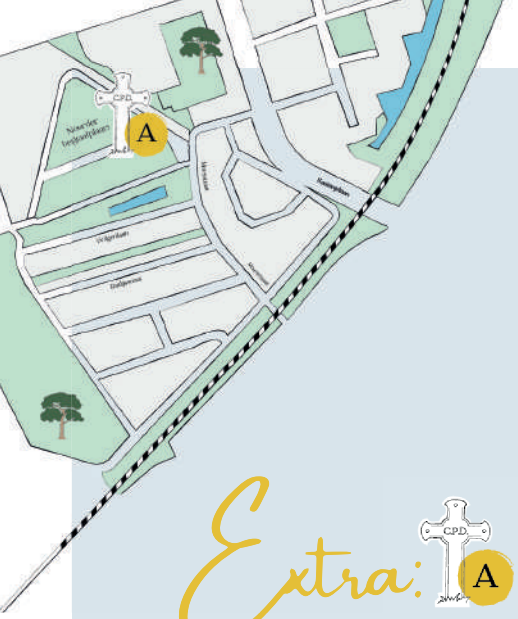

IN DE VOETSTAPPEN VAN CATO

Extra: A Noorder-Begraafplaats

Na een lang ziekbed stierf Cato Pekelharing-Doijer in 1913 op 55-jarige leeftijd. Ze werd begraven op de Noorderbegraafplaats in de stad Groningen. Daar kun je haar graf nog steeds bezoeken.

Na haar dood hertrouwde Adrianus Pekelharing met Cato's beste vriendin en mede-feministe Dientje Dull. De vrouwen van de Vrouwenbond hebben na Cato's dood het C.G Pekelharing-Doijerfonds opgericht. Dit fonds maakte het mogelijk dat getalenteerde maar onvermogende meisjes een vakopleiding konden volgen aan de Industrieschool voor meisjes te Groningen.

Moesstraat 98

Grafsteen

van Cato Pekelharing-Doijer.

Foto: Iris van den Brand

Dit kom je *onderweg* nog tegen...

Naast de locaties die iets vertellen over Cato's leven en de Groninger strijd voor vrouwenrechten, brengt deze route je óók langs de mooiste plekken in de stad Groningen. Vergeet niet een kijkje te nemen bij...

- Der Aa-kerk,
- Het Hoge & Lage der A
- De Ossenmarkt
- De Nieuwe Kerk
- De Martinikerk
- De Prinsentuin
- De Stadsschouwburg
- Het Pepergasthuis
- De Martinitoren
- Het Groninger Forum

IN DE VOETSTAPPEN VAN CATO

leestips:

Wil je na het wandelen nog meer weten van de vrouwenkwestie in de eerste feministische golf? Dan hebben wij de volgende aanraders voor je!

- **Mineke Bosch,** *Strijd! De vrouwenkiesrechtbeweging in Nederland, 1882-1922.* Hilversum: Verloren, 2019.
- **Maria Grever en Berteke Waaldijk,** *Feministische Openbaarheid: De Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid in 1898.* Amsterdam: Stichting beheer IISG / IIAV, 1998.
- **Els Kloek,** *1001 vrouwen in de Nederlandse geschiedenis.* Nijmegen: Vantilt, 2013
- **Els Kloek,** *1001 vrouwen in de 20-ste eeuw.* Nijmegen: Vantilt, 2019.
- **Elisabeth Leijnse,** *Cécile en Elsa, strijdbare freules: een biografie.* Amsterdam: de Geus, 2017.
- **Inge de Wilde.** *Nieuwe deelgenoten in de wetenschap: Vrouwelijke studenten en docenten aan de Rijksuniversiteit Groningen 1871 – 1919* Groninger Historische Reeks. Assen: Van Gorcum & Comp., 1998.

stadswandeling

A-ke

Idee, samenstelling & tekst:
Iris van den Brand & Sanne Meijer

Illustratie & vormgeving:
Marit Maakt

Met dank aan RHC Groninger Archieven,
Groninger Museum & R. Hengeveld

www.hier-is-iris.nl
www.sannemeijeronderweg.nl

Nieuwe Ebbingestraat

Hier is IRIS

SANNE MEIJER ONDERWEG